

Handläggare: Jeanette Hagberg
Telefon: 08- 508 274 67

Till
Miljö- och hälsoskyddsnämnden
2012-11-20 p. 10

Överklagande av tillstånd till bergvärme- anläggning på fastigheterna Fänriken 3 och 4

Yttrande till mark- och miljödomstolen

Förvaltningens förslag till beslut

1. Miljö- och hälsoskyddsnämnden yrkar att mark och miljödomstolen avslår överklagandet.
2. Miljö- och hälsoskyddsnämnden åberopar detta tjänsteutlåtande som stöd för sin talan.
3. Miljö- och hälsoskyddsnämnden uppdrar åt förvaltningschefen att företräda nämnden i ärendet.

Gunnar Söderholm
Förvaltningschef

Pia Winbladh Högfors
Avdelningschef Hälsoskydd

Sammanfattning

Miljö- och hälsoskyddsnämnden har genom delegationsbeslut meddelat bostadsrättsföreningen Fänriken 3 och 4 tillstånd för inrättande av bergvärmeanläggning på fastigheterna Fänriken 3 och 4, Banérgatan 49 och 51.

Bostadsrättsföreningen Ryttaren med de angränsande fastigheterna Fänriken 9, 10 och 11, överklagade beslutet till länsstyrelsen. I huvudsak anfördes att bostadsrättsföreningen Ryttarens egna möjligheter att installera bergvärme kan hindras p.g.a. utformningen av den planerade anläggningen.

Länsstyrelsen har avslagit överklagandet och bostadsrättsföreningen Ryttaren har överklagat beslutet till mark- och miljödomstolen. Domstolen har berett miljö- och hälsoskyddsnämnden tillfälle att yttra sig i målet till och med den 30 november 2012. Miljö- och hälsoskyddsnämnden vidhåller sitt beslut. Det beslutade tillståndet till värmepumpanläggningen på fastigheterna Fänriken 3 och 4 följer de rekommendationer som tillhandahålls av SGU (Sveriges geologiska undersökning). Det givna tillståndet anser nämnden inte utesluter möjligheten för en bergvärmeanläggning på grannfastigheten.

Mot bakgrund av att de vedertagna riktlinjer som finns har iakttagits bedömer mhn att borrhålens placering är lämplig ur hushållnings- och lokaliseringssynpunkt. Nämnden anser även att sökanden har placerat sina borrhål så att hänsyn tagits till befintliga anläggningar men även till eventuella framtida anläggningar.

Bakgrund

Den 28 november 2011 inkom en ansökan från bostadsrättsföreningen Fänriken (brf Fänriken) om inrättande av bergvärmepumpanläggning på fastigheterna Fänriken 3 och 4 på Banérgatan 49 och 51.

Berörda grannar fick tillfälle att yttra sig. Bostadsrättsföreningen Ryttaren (brf Ryttaren) med de angränsande fastigheterna Fänriken 9, 10 och 11 yttrade i huvudsak följande i grannyttrande till miljö- och hälsoskyddsnämnden. De har begränsade tomtor och vill inte att Fänriken 3 och 4 borrhål hindrar dem från att installera bergvärme. Ett bergvärmeprojekt bör planeras i samförstånd med berörda fastigheter vilket inte har skett i detta fall. 20-metersgränsen har inte beaktats.

Miljö- och hälsoskyddsnämnden beslutade den 19 mars 2012 genom delegationsbeslut att meddela brf Fänriken tillstånd för inrättande av bergvärmeanläggning, bilaga 1. Med stöd av 26 kap 6 § miljöbalken (1998:808) förordnades att beslutet skulle gälla omedelbart även om det överklagades.

Tillståndet förenades med följande villkor:

- Kontakt tagits med Ledningskollen innan borring för anvisning av kabellägen och att eventuella anvisningar följs.
- Borringen utförs i enlighet med markering på bifogad situationsplan.
- Borring utförs av SITAC-certifierad borrare.
- Kraven uppställda i Normbrunn – 07 uppfylls.

- Säkerhetsavstånd hålls till eventuella fjärrvärmeledningar. Information om detta finns på samlingskartan hos Stockholm Vatten AB
- Borrlov/schaktlov finns för borrning på stadens mark och att anvisningar följs.
- Vid borrning ska vattnet passera sedimentationscontainer (minst 10 m³) innan det leds till en dagvattenbrunn. Vatten som avleds till rännstensbrunn får innehålla högst 500 mg suspenderat material/liter.
- Borrkaxet som kommer upp i samband med borrningen samlas upp och omhändertas så olägenhet inte uppstår.
- Arbetet utförs så bullerstörning till omgivning inte överskrider Naturvårdsverkets riktvärden för buller från byggplatser (NFS 2004:15).
- Efter avslutad borrning ska de faktiska borrhållslägena rapporteras in till miljöförvaltningen. Avvikelsen får vara högst en meter.

Brf Ryttaren överklagade miljö- och hälsoskyddsnämndens beslut till länsstyrelsen. Brf Ryttaren anförde i huvudsak följande. Den egna föreningens möjligheter att installera bergvärme kan hindras p.g.a. utformningen av den planerade anläggningen. Nämnden borde pröva om anläggningen kan komma att inkräkta på brf Ryttarens möjligheter att installera bergvärme. Borrhålens lutning ska justeras så att de inte penetrerar brf Ryttarens fastighet, bilaga 2.

Länsstyrelsen beslutade den 11 maj 2012 att avslå överklagandet, bilaga 3. Som grund för beslutet angav länsstyrelsen i huvudsak följande. Med anledning av de villkor som meddelats beslutet får det antas att uppförandet av bergvärmeanläggningen inte kan medföra några beaktansvärda risker för skada eller olägenhet för människors hälsa eller miljö. Anläggningens placering anses lämplig. Anläggningens placering anses inte heller innebära något hinder för brf Ryttaren att borra och installera bergvärmeanläggningar på sina fastigheter. Brf Ryttaren har överklagat beslutet till mark- och miljödomstolen, bilaga 4. Mark- och miljödomstolen har berett miljö- och hälsoskyddsnämnden tillfälle att yttra sig i målet senast den 1 oktober 2012. Nämnden har ansökt om och beviljats anstånd att inkomma med svar till den 30 november 2012.

Ärendet

Av den till beslutet hörande situationsplanen, bilaga 1, framgår att tillståndet omfattar åtta borrhål. Enligt handlingarna är avstånden mellan de aktuella borrhålen och tomtgränsen till fastigheterna Fänriken 9, 10 och 11 ca 23 meter (tre borrhål) respektive 27 meter (fem borrhål). Borrdjupet anges till 300 meter och med en lutning om 4,5 grader (fyra borrhål) respektive 2 grader (fyra borrhål).

Avstånden mellan de planerade vinklade borrhålens medeldjup och fastighetsgränsen till Fänriken 9, 10 och 11 varierar mellan 12 och 22 meter.

SGUs rekommendation

Avståndet mellan borrhål är inte reglerat i lag och inte heller finns några tillämpningsföreskrifter eller allmänna råd utgivna. SGU har dock angett rekommendationer som finns samlade i dokumentet Normbrunn-07. Av detta framgår att borrhål bör placeras 20 meter från befintliga energibrunnar. Detta för att en värmepumpsanläggning för bergvärme utnyttjar den energi som finns i berggrunden vilket innebär att temperaturen sänks i det omgivande berget, räknat från borrhålets aktiva djup. För tätt placerade energibrunnar "stjäl" energi från varandras värmeupptagningsområden och den beräknade energimängden kan därmed inte levereras. Sålunda kan grannars bergvärmeanläggningar, eller möjligheten att i framtiden anordna sådana, begränsas om inte avståndet dimensioneras på ett sådant sätt att störning inte uppstår. Borrhål bör inte placeras närmre än 4 meter till husfasad. Om ett avstånd om 20 meter mellan borrhålens startpunkter inte erhålls, kan dock lutande hål borraras, så länge de placeras innanför tomtgränsen. Vid vinklade borrhål är det borrhålets medeldjup som ska placeras minst 20 meter från befintliga energibrunnar eller från befintliga energibrunnars medeldjup.

Yrkanden m.m.

Brf Ryttaren har yrkat följande

- Det aktuella tillståndet ska upphävas och återförvisas för ny prövning.
- Prövningen hos kommunen ska avse hela det tillgängliga värmeinnehållet på den aktuella innergården dvs. även Fänriken 9,10 och 11.
- Brf Fänriken ska som ett villkor för tillstånd presentera en utredning om hur brf Ryttarens tillgång till borrhål för bergvärme påverkas av den nu ifrågavarande planerade borrningen.

För den händelse att ovanstående yrkanden avslås har brf Ryttaren yrkat följande

- Det beslutat av mätningar som ska tillställas SL även ges till brf Ryttaren dvs GPS-protokoll och brunnsprotokoll.
- Motparten ska inspektera och bekosta skicket hos brf Ryttarens byggnader avseende källare, fasader och höjdpunkter för befintliga dubbar för mätning av sättningsskador före och efter borrningen.
- Om installation av bergvärme medges ska det villkoras av att även brf Ryttaren får installera sådan allt annat lika.

Brf Ryttern har utvecklat sin talan och i huvudsak anfört följande. Den egna tomtytan är mycket liten och motsvarar en radhustomt. Sökandens tomtyta är även den begränsad. Värmepumpanläggningen ska betjäna en stor fastighet och värmeuttaget ska ske på en liten tomtyta. Hur stort värmeuttag kan egentligen göras totalt på innergården? En utredning för gårdens totala värmeuttag behöver göras så att inte brf Rytterns möjlighet att i sin tur utvinna bergvärme utsläcks. Det kan ifrågasättas att den som är först att ansöka av två grannar ska få tillstånd oberoende av vad som händer med den andre grannens möjligheter att i sin tur utvinna värme. När det som här är fråga om ett stadskvarter och tätbebyggt område, ska en helhetsbedömning göras för förutsättningarna för bergvärme. Vidare strider förfarandet mot såväl 1 kap 1 § andra stycket 4 punkten miljöbalken som mot 3 kap 1 och 3 §§ jordabalken. Bestämmelserna i jordabalken ska ha företräde framför miljöbalkens bestämmelser och länsstyrelsens bedömning borde även ha omfattat en sådan prövning. Om det föreligger en konflikt mellan miljöbalkens regler och jordabalken ska den enligt förarbetena lösas enligt allmänna rättsgrundsatser, se prop 1997/98:45 del 1 s.190. Bostadsrättsföreningen hävdar att detta uttalande talar för föreningens uppfattning. Det faktum att angivet tillstånd godtar avvikelse på en meter strider mot andan i 3 kap 2 § jordabalken. Om grundvattennivån sänks kommer bärigheten i marken att minska, vilket torde var ett välkänt faktum inom geologin. Brf Rytterns tre byggnader står delvis på lera. De planerade borrhningarna riskerar att sänka grundvattennivån och detta samt eventuella konsekvenser därav bör utredas av kommunen.

Tillämpliga bestämmelser

Av 1 kap 1 § andra stycket 1 och 4 miljöbalken framgår att balken ska tillämpas så att människors hälsa och miljö skyddas mot skador och olägenheter oavsett om dessa orsakas av föroreningar eller annan påverkan så att mark, vatten och fysisk miljö i övrigt används så att en från ekologisk, social, kulturell och samhällsekonomisk synpunkt långsiktigt god hushållning tryggas.

Enligt 2 kap 3 § miljöbalken ska alla som bedriver eller avser att bedriva en verksamhet vidta de skyddsåtgärder, iaktta de begränsningar och vidta de försiktighetsmått i övrigt som behövs för att hindra eller motverka att verksamheten eller åtgärden medför skada eller olägenhet för människors hälsa eller miljön. I samma syfte ska vid yrkesmässig verksamhet användas bästa möjliga teknik. Dessa försiktighetsmått ska vidtas så snart det finns skäl att anta att en verksamhet eller åtgärd kan medföra skada eller olägenhet för människors hälsa eller miljön.

Alla som bedriver en verksamhet eller vidtar en åtgärd ska enligt samma kapitel 5 § hushålla med råvaror och energi samt utnyttja möjligheterna till återanvändning och återvinning. I första hand ska förnybara energikällor användas.

Enligt 6 § första stycket samma kapitel ska det för en verksamhet eller åtgärd som tar i anspråk ett mark- eller vattenområde väljas en plats som är lämplig med hänsyn till att ändamålet ska kunna uppnås med minsta intrång och olägenhet för människors hälsa och miljön.

Kraven i 2 kap. 2-5 §§ och 6 § första stycket miljöbalken gäller enligt 2 kap. 7 § första stycket miljöbalken i den utsträckning det inte kan anses orimligt att uppfylla dem. Vid denna bedömning ska särskild hänsyn tas till nyttan av skyddsåtgärder och andra försiktighetsmått jämfört med kostnaden av sådana åtgärder.

Enligt 3 kap 1 § jordabalken (1970:994) ska var och en vid nyttjande av sin eller annans fasta egendom ta skälig hänsyn till omgivningen. Enligt 3 kap 3 § första stycket ska den som avser att utföra grävning eller liknande arbete på sin fastighet vidta varje skyddsåtgärd som kan anses vara nödvändig för att förebygga skada på angränsande fastigheter. Bestämmelser om ersättning för skador till följd av grävning eller liknande arbete finns i 32 kap. miljöbalken. I andra stycket samma bestämmelse anges att om skyddsåtgärd medför uppenbart högre kostnad än den skada åtgärden avser att förebygga, får åtgärden underlåtas. Skadan ska dock ersättas enligt bestämmelserna i 32 kap. miljöbalken.

Av 32 kap 1 § miljöbalken följer att skadestånd ska betalas för personskada, sakskada samt ren förmögenhetsskada som verksamhet på en fastighet orsakat på sin omgivning.

Av 5 § samma kapitel följer att skadestånd betalas för skador som orsakats av grävning eller liknande arbete, om den som utför eller har låtit utföra arbetet har försummat att vidta sådana skyddsåtgärder som anges i 3 kap 3 § jordabalken eller i annat hänseende brustit i omsorg vid arbetets utförande.

Enligt 3 § lokala hälsoskyddsföreskrifter för Stockholms kommun ska den som avser att anordna anläggning för tillvaratagande av värme genom jord, berg, yt- eller grundvattensystem ansöka om tillstånd.

Förvaltningens synpunkter och förslag

Miljö- och hälsoskyddsnämnden vidhåller sitt beslut. Miljö- och hälsoskyddsnämnden vill bemöta brf Ryttares yrkanden enligt följande.

1. Det aktuella tillståndet ska upphävas och återförvisas för ny prövning.

Till stöd för detta yrkande har brf Ryttares anförde ett flertal olika argument. Dessa bemöts nedan i tur och ordning.

- Aktuell tillstånd strider mot SGU:s rekommendationer och vägledande praxis saknas.

Nämnden bestrider detta påstående. Det beslutade tillståndet till värmepumpanläggningen på fastigheterna Fänriken 3 och 4 följer de rekommendationer som tillhandahålls av SGU. Enligt gällande praxis för bergvärmeanläggningar synes såväl länsstyrelsen som miljödomstolen vid sin prövning tämligen väl följa de rekommenderade skyddsavstånden. Miljödomstolen (numera mark- och miljödomstolen) har dock i lagakraftvunnen dom, mål M 1732-07 meddelad vid Nacka tingsrätt den 6 juli 2007, uttalat att det på många platser i det tätbebyggda Stockholmsområdet inte är praktiskt möjligt att placera ett borrhål på en viss fastighet på ett avstånd av minst 20 meter från borrhål på samtliga omgivande fastigheter. Om ett avstånd på 20 meter mellan borrhålen inte kan uppnås kan enligt miljödomstolen exempelvis lutande hål borrar så länge de placeras innanför tomtgränsen. Borrhålen lutas då från varandra i solfjädersform så att medelavståndet mellan borrhålen (dvs. avståndet mellan borrhålens respektive mittpunkt) blir minst 15-20 meter. Miljö- och hälsoskyddsnämnden vill understryka att om ett avstånd på 20 meter mellan borrhålen vore ett absolut krav skulle det i tätbebyggda områden endast finnas en möjlighet för ett fåtal fastighetsägare att inrätta bergvärmesanläggningar. Miljö- och hälsoskyddsnämnden bedömer att borrhålens placering i förevarande fall inte innebär att det saknas möjligheter för grannfastigheten brf Ryttares att i framtiden borra efter bergvärme. Den slutliga prövningen om utformning av en framtida bergvärmeanläggning på brf Ryttares fastighet får avgöras när en eventuell ansökan om att installera en bergvärmeanläggning inkommer.

- 4-metersregeln är inte uppfylld.

Sökanden har placerat sina borrhål så att det är minst 4 meter till närmast liggande fastigheter på Fänriken 5 och Fänriken 2 enligt situationsplanen (man måste hålla ett avstånd på minst 4 meter till grannes husfasad för att undvika risk för skador på huskropp och fasad enligt Normbrunn -07 rekommendationer, se även villkoren i beslutet). Borring i närhet till fastighet bör alltid ske med minsta möjliga lufttryck enligt Normbrunn -07.

- En-meters-avvikelsen är inte godtagbar.

Tillståndet medger en avvikelse från borrhålens angivna placering om högst en meter. Detta beror på att det inte går att förutsäga exakt hur marken är beskaffad eller hur det är möjligt att borra med anledning av bl.a. markförlagda ledningar. Det är därför en vedertagen praxis att tillåta en viss avvikelse i tillståndet.

- De planerade borrhningarna riskerar att sänka grundvattennivån och detta samt eventuella konsekvenser därav bör utredas av kommunen.

Miljö- och hälsoskyddsnämnden har tagit del av brf Ryttarens synpunkter avseende risk för grundvattensänkningar och sättningar till följd av en sådan. Miljö- och hälsoskyddsnämnden anser inte att borrhningen kommer att förändra grundvattennivån i området annat än mycket tillfälligt.

När man borrar i lera kan i vissa fall vibrationer påverka närliggande byggnader. Framför allt finns stor risk för att luft trycks ut i marklagren under huset när foderrör eller avledarslang sätts igen. Då kan sättningar skada byggnaden. Borrhning intill byggnader måste därför alltid ske med stor försiktighet, låga lufttryck och mycket spolvatten (enligt Normbrunn -07).

Vid själva borrhningen kan mycket vatten komma upp ur borrhålet, men därefter tätas borrhålet efter SGUs rekommendationer med foderrör och betong varefter nytt vatten strömmar till och balansen återställs.

Miljö- och hälsoskyddsnämnden ställer krav på att borrharen ska vara certifierad av SITAC vilket även är en rekommendation från SGU. SGU verkar för att alla borrhare ska vara utbildade och certifierade och ha dokumenterad yrkeskunskap.

- Beslutet strider mot bestämmelserna i jordabalken och dessa bör ges företräde framför miljöbalken.

Brf Ryttaren anser att förfarandet strider mot bestämmelserna i 3 kap 1 och 3 §§ jordabalken och att bestämmelserna i jordabalken ska ha företräde framför miljöbalkens bestämmelser. Till stöd för detta anges allmänna rättsgrundsatser och uttalande i förarbetena till miljöbalken (prop. 1997/98:45 del 1 sid 190). På angiven sida diskuteras frågan om miljöbalkens förhållande till andra lagar. Det konstateras härvid att miljöbalken inte är överordnad annan lag utan har samma status som lag i allmänhet. Vidare konstateras att i sådana fall som verksamhet som kan regleras med stöd av balken också faller inom ramen för annan lagstiftning brukar emellertid inte syftet med den andra lagens regler i första hand vara att reglera frågor som omfattas av miljöbalken. Miljö- och hälsoskyddsnämnden anser, tvärtemot brf Ryttaren, att detta stöder uppfattningen att nämndens uppgift är att svara för miljöprövningen enligt balken och inte den prövning som eventuellt ska göras enligt annan lag. De åberopade bestämmelserna

i jordabalken ska således inte läggas till grund för miljö- och hälsoskyddsnämndens tillståndsbedömning för bergvärmeinstallationer.

2. Prövningen hos kommunen ska avse hela det tillgängliga värmeinnehållet på den aktuella innergården dvs. även Fänriken 9, 10 och 11. Brf Fänriken ska som ett villkor för tillstånd presentera en utredning om hur brf Ryttares tillgång till borrhål för bergvärme påverkas av den nu ifrågavarande planerade borrhningen.

Sökanden har tagit hänsyn till tillkommande energibrunnar och placerat borrhålen så lämpligt som möjligt utifrån förutsättningarna på platsen. Nämndens bedömning är att sökanden har placerat sina borrhål så att hänsyn har tagits till såväl befintliga anläggningar som till eventuella framtida energibrunnar. Oftast är det begränsat utrymme att placera borrhål på fastighet såväl som på gatan då hänsyn även måste tas till markförlagda ledningar och andra underjordiska installationer. Det kan i vissa fall vara svårt att föra in en borrhåll på fastigheten på grund av begränsat utrymme. Utformningen av en värmepumpsanläggning på fastigheterna Fänriken 9, 10 & 11 avgörs när ansökan inkommer.

Miljö- och hälsoskyddsnämndens beslut grundar sig på lokaliserings och hushållningsprincipen i enlighet med 2 kap. 5 och 6 §§, miljöbalken. Mot bakgrund av att de vedertagna riktlinjer som finns har iakttagits bedömer nämnden att borrhålens placering är lämplig ur hushållnings- och lokaliseringssynpunkt. Enligt villkoren i beslutet ska Fänriken 3 & 4 bland annat följa Normbrunn 07 där det står att det bör vara minst 20 meter mellan energibrunnar för att undvika termisk påverkan mellan två borrhål vid energiborrhning.

Att som brf Ryttares kräva att bergvärmeansökningar i tätbebyggt område ska åtföljas av en fullständig utredning över det sammanlagda tillgängliga värmeuttaget för den sökande såväl som för samtliga angränsande fastigheter är orimligt och strider mot den praxis som har utvecklats. Det givna tillståndet utesluter inte möjligheten för en bergvärmeanläggning på grannfastigheten.

3. Brf Fänriken ska som ett villkor för tillstånd inspektera och bekosta skicket hos brf Ryttares byggnader avseende källare, fasader och höjdpunkter för befintliga dubbar för mätning av sättningsskador före och efter borrhningen.

Av 3 kap 1 § jordabalken framgår att skälig hänsyn ska tas till omgivningen vid nyttjande av fast egendom. Av 3 § samma kapitel följer att vid grävning ska de skyddsåtgärder som anses nödvändiga för att förebygga skada på grannfastigheten vidtas. Bestämmelsen hänvisar vidare till 32 kap miljöbalken där det finns en motsvarande bestämmelse i 5 § avseende ersättning för skador till följd av

grävning eller liknande arbete då den som utfört eller låtit utföra arbetet försummat att vidta sådana skyddsåtgärder som anges i 3 kap 3 § jordabalken. Eventuella skador på grannfastigheten som kan uppkomma i samband med installation av en bergvärmeanläggning regleras således inom ramen för ett civilrättsligt förfarande enligt 32 kap miljöbalken. Miljö- och hälsoskyddsnämndens prövning om tillstånd omfattar inte en prövning om risker för skador på angränsande fastigheter. Detta är ett ansvar som åvilar den som låter utföra grävningsarbetet.

4. Brf Ryttern ska få ta del av mättningsresultat i form av GPS-protokoll och brunnsprotokoll.

Miljö- och hälsoskyddsnämnden vill påpeka att borrharen är skyldig att skicka borrhprotokoll till SGU och att dessa kan begäras ut hos brunnsarkivet SGU.

Mot bakgrund av det anförda anser miljö- och hälsoskyddsnämnden att överklagandet ska avslås. Vad brf Ryttern i övrigt anført föranleder, enligt nämndens mening, inte någon annan bedömning.

Bilagor

1. Miljö- och hälsoskyddsnämndens beslut om tillstånd att inrätta bergvärmeanläggning på fastigheterna Fänriken 3 och 4 Stockholm
2. Överklagande till länsstyrelsen av bostadsrättsföreningen Ryttern
3. Länsstyrelsens beslut 2012-05-11.
4. Överklagande samt komplettering av överklagandet till mark och miljödomstolen av bostadsrättsföreningen Ryttern